

Received: 2.10.2021
Accepted: 29.10.2021
Published: 31.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. 4: s. 73-86
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.8302
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Jan Kil*
Nr ORCID: 0000-0001-7026-1669

SĄDOWNICTWO SĘDZIÓW PRZYSIĘGLYCH JAKO FORMA UDZIAŁU CZYNNIKA SPOŁECZNEGO W PROCESIE KARNYM (CZEŚĆ I)

JUROR JURISDICTION AS A FORM OF PARTICIPATION OF THE SOCIAL FACTOR IN CRIMINAL PROCESS (PART I)

Streszczenie: Artykuł poświęcono problematyce sądownictwa sędziów przysięgłych w sprawach karnych. W pierwszej części opracowania przedstawiono genezę instytucji sędziów przysięgłych, jak również jej historyczny rozwój. Szczegółowe rozważania poświęcono rzymskim *quaestiones*, stanowiącym archetyp sądownictwa sędziów przysięgłych. Pogłębionej analizie poddano także anglo-amerykański model sądownictwa sędziów przysięgłych, zarówno w ujęciu historycznym, jak i współczesnym.

Słowa kluczowe: proces karny, udział czynnika społecznego w orzekaniu, sędziowie niezawodowi, przysięgli, prawo rzymskie, system *common law*

Summary: The article is devoted to the problems of juror jurisdiction in criminal matters. The first part of the study presents the genesis of the institution of jurors and its historical development. Special attention is paid to Roman *quaestiones*, that is an archetypical form of juror jurisdiction. An in depth analysis covers as well the Anglo-American model of juror jurisdiction, both from the historical and contemporary perspective.

Keywords: criminal process, participation of the social factor in adjudication, lay judges, jurors, Roman law, common law system

WPROWADZENIE

Historyczny rozwój systemu sądownictwa doprowadził do wykształcenia dwóch przeciwstawnych paradygmatów, odnoszących się do sposobu kompozycji składów orzekających. Pierwszy z paradygmatów opiera się na modelu sądownictwa połączonego z silnie

---

* dr, profesor w Instytucie Nauk Prawnych Wyższej Szkoły Humanitas, adwokat. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: kil.jan1991@gmail.com

scentralizowaną władzą państwową. System ten, sięgający swymi korzeniami dawnego prawa karcenia przez ojca rodziny czy naczelnika rodu, może być w czasach nowożytnych identyfikowany z sądownictwem sprawowanym wyłącznie przez sędziów zawodowych. Drugi z wyróżnionych paradygmatów opiera się na modelu sądów obywatelskich, których działalność judykacyjna podlegała na przestrzeni wieków autoryzacji ze strony władzy publicznej. W rozwoju historycznym sądownictwa ukształtował się również model mieszany, przyjmowany w warunkach politycznej koegzystencji władzy i społeczeństwa. Model ten realizowany jest zasadniczo w dwóch formach, z których jedna polega na współdziałaniu sędziów zawodowych i ławników w ramach jednolitych składów orzekających, a druga przejawia się w systemie sądownictwa sędziów przysięgłych, na gruncie którego dochodzi do podziału kompetencji pomiędzy sądem zawodowym a wybranymi przedstawicielami społeczeństwa tworzącymi ławę przysięgłych¹.

Nie należy również tracić z pola widzenia szczególnej formy udziału czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości, jaką stanowią niezawodowi (społeczni) sędziowie pokoju, sprawujący wymiar sprawiedliwości w drobnych sprawach karnych i cywilnych². W ujęciu modelowym możliwa kompozycja składu sądu orzekającego w procesie karnym wyznaczana jest, co do zasady, dwoma kryteriami. Po pierwsze, chodzi o rozstrzygnięcie, czy sąd orzekający będzie organem jednoosobowym (monokratycznym), czy wieloosobowym (kolegialnym). Organ wieloosobowy może mieć charakter jednolity w sensie jurydycznym, gdzie wszyscy członkowie organu kolegialnego wspólnie i zasadniczo na równych prawach decydują o kwestiach podlegających rozstrzygnięciu, bądź też niejednolity, gdzie pewne kwestie podlegają rozstrzygnięciu przez część organu kolegialnego, zaś inne przez pozostałych członków gremium. Po drugie, organ orzekający może składać się z podmiotów fachowych, profesjonalnie zajmujących się orzekaniem (sędziowie zawodowi) lub podmiotów nefachowych, niezajmujących się profesjonalnie sprawowaniem funkcji orzeczniczych³. Mając powyższe na względzie, wyróżnić można sześć wariantów kompozycji składu orzekającego: 1) sędzia zawodowy orzekający jednoosobowo; 2) sędziowie zawodowi orzekający kolegialnie; 3) sędzia niezawodowy orzekający jednoosobowo⁴; 4) sędziowie niezawodowi orzekający w zespole; 5) skład mieszany kolegialny jednolity⁵; 6) skład mieszany kolegialny niejednolity⁶.

Udział sędziów niezawodowych (społecznych) w ramach kompozycji składu orzekającego stanowi podstawowy przejaw zasady udziału czynnika społecznego w sprawach karnych. Jak wskazuje się w literaturze, zasada ta może być ujmowana w ramach następujących zakresów

¹ B. Janusz-Pohl, *Zasada udziału czynnika społecznego*, [w:] System Prawa Karnego Procesowego, tom III, cz. 2: *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1421 i n.; D. Kuzelewski, *Wybory ławników a zasada udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 20/A, s. 154 i n. Zob. także: M. Kaczmarczyk, *Czynnik społeczny w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2020.

² Zob. szerzej: P. Kruszyński, J. Kil, *Sądownictwo sędziów pokoju w drobnych sprawach karnych – perspektywa legislacyjna*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, z. 1, s. 143-158; P. Kruszyński, J. Kil, J. Placek, *Sędzia pokoju i jego rola w rozwiązywaniu problemów polskiego wymiaru sprawiedliwości*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 325-338.

³ A. Świątłowski, *Składy orzekające sądu karnego*, [w:] System Prawa Karnego Procesowego, tom V: *Sądy i inne organy postępowania karnego*, red. Z. Kwiatkowski, Warszawa 2015, s. 492-493.

⁴ Przykładem będzie sędzia pokoju orzekający jednoosobowo.

⁵ Przykładem będzie skład sądu z sędziami zawodowymi i ławnikami.

⁶ Przykładem będzie skład sądu z sędzią zawodowym i ławą przysięgłych.

znaczeniowych: 1) zasada udziału czynnika społecznego w ujęciu wąskim (*sensu stricto*), która określa bezpośredni udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości (w polskim procesie karnym będą to ławnicy); 2) zasada udziału czynnika społecznego *sensu largo*, która obejmuje, oprócz wskazanego powyżej bezpośredniego udziału w wymiarze sprawiedliwości, także formy udziału pośredniego, takie jak udział w postępowaniu przedstawiciela społecznego czy też poręczyiciela społecznego; 3) zasada udziału czynnika społecznego w ujęciu najszerszym (*sensu largissimo*), która zawierając w sobie wymienione powyżej formy, obejmuje także udział publiczności w rozprawie, jak również współdziałanie obywateli w ściganiu karnym⁷.

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy systemu sądownictwa sędziów przysięgłych jako formy kompozycji składu orzekającego, stanowiącej szczególny przejaw udziału czynnika społecznego w procesie karnym. W ramach przeprowadzonych rozważań omówiona zostanie geneza instytucji sędziów przysięgłych, jak również jej historyczny rozwój. W opracowaniu przedstawione zostaną także kluczowe rozwiązania normatywne obowiązujące w ustawodawstwach tych państw, w których występuje rzeczona odmiana sądownictwa społecznego. W artykule zaprezentowane zostaną wady i zalety sądownictwa sędziów przysięgłych. Przeprowadzone rozważania pozwolą odpowiedzieć na pytanie, czy model sądownictwa sędziów przysięgłych należy ocenić jako trafną – z punktu widzenia prakseologicznego i aksjologicznego – formę realizacji udziału czynnika społecznego w procesie karnym – i czy w tym kontekście warto byłoby rozważyć ewentualną możliwość wprowadzenia przedmiotowej odmiany sądownictwa sędziów niezawodowych do polskiego porządku prawnego.

RZYMSKIE QUAESTIONES JAKO ARCHETYP SĄDÓW PRZYSIĘGLYCH

Udział czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości pojawił się już w antyku, jako element wspomagający proces demokratyzacji społeczeństw. Udział czynnika społecznego związany był z instytucjonalizowaniem kontroli społecznej nad stosowaniem prawa i utrwaleniem podstaw ustroju opartego na szerszej reprezentacji społecznej. Na gruncie europejskim za archetyp udziału czynnika społecznego w sprawowaniu funkcji judykacyjnych można uznać ateńskie Zgromadzenie Ludowe, ukonstytuowane w następstwie reform Solona na początku VI wieku p.n.e. (*heliaia*). Prawdopodobnie wówczas, po raz pierwszy w historii, zespół przedstawicieli ludu, wybranych w drodze głosowania, orzekał w charakterze sędziów przysięgłych, rozpoznając odwołania i nakładając kary dodatkowe⁸.

W republikańskim Rzymie wymiar sprawiedliwości sprawowały *comitia centuriata* – zgromadzenia obejmujące ogół patrycjuszy i plebejuszy danego okręgu, które orzekały w sprawach obywateli rzymskich, rozpoznając odwołania w sprawach o przestępstwa publiczne. *Comitia centuriata* obradowały pod przewodnictwem rzymskiej magistratury, jednak wyrok wydawał ogół uprawnionych do głosowania obywateli. Częstkowe uprawnienia w zakresie orzecznictwa posiadały także *comitia curiata* i *comitia tributa*. Wraz z rozwojem imperium rzymskiego, od II wieku p.n.e., zgromadzenia ludowe, z powodów utylitarnych,

⁷ F. Prusak, *Czynnik społeczny w procesie karnym*, Warszawa 1975, s. 27-29; B. Janusz-Pohl, *Zasada udziału czynnika społecznego...*, s. 1457.

⁸ N.G.L. Hammond, *Dzieje Grecji*, Warszawa 1994, s. 208; A. Bryk, *Konstytucjonalizm. Od starożytnego Izraela do liberalnego konstytucjonalizmu amerykańskiego*, Kraków 2013, s. 109 i n.

ograniczały swe funkcje orzecznicze na rzecz wyłonionych ze zgromadzenia nadzwyczajnych zespołów, znanych jako *quaestiones extraordinariae vel temporariae*. *Quaestiones temporariae* były trybunałami powoływanymi *ad hoc*, do orzekania w konkretnej sprawie karnej. Po 149 r. p.n.e. *quaestiones temporariae* przekształcone zostały w *quaestiones perpetuae*, przed którymi rozwinął się tryb postępowania oparty na zasadach skargowości i kontradiktoryjności⁹. Konstrukcyjnie *quaestiones perpetuae* silnie przypominały nowożytne sądy przysięgłych. Miały one dualistyczną strukturę. Autorytet państwa reprezentował pretor (lub zastępujący go urzędnik), który przewodniczył obradom, natomiast czynnik społeczny stanowili sędziowie przysięgli (*iudices iurati*), wybierani spośród obywateli, którzy ukończyli 30 lat¹⁰. Składy, zależnie od charakteru sprawy, były zróżnicowane i liczyły odpowiednio 32, 41, 50 lub 65 *iudices iurati*. Powołanie składu do rozpoznania danej sprawy odbywało się w drodze losowania. Wyrokowanie było tajne, a magistrat nie brał w nim udziału. Od wyroków *quaestiones* nie przysługiwały środki odwoławcze¹¹. *Quaestiones* stały się wzorem dla coraz liczniej powoływanych, wraz z procesem kryminalizacji wielu obszarów funkcjonowania społeczeństwa, stałych trybunałów karnych. U schyłku republiki, jak również w okresie pryncypatu, stałe urzędującymi trybunałami były: *decemviri stlitibus iudicandis* i *centumviri* (złożone ze 105 członków)¹². *Sui generis* reprezentantem społeczeństwa rzymskiego w zakresie wymiaru sprawiedliwości stał się w pryncypacie także rzymski senat¹³.

W czasach pryncypatu stałe trybunały karne (*quaestiones*) sukcesywnie traciły na znaczeniu, zarówno na skutek rozpowszechniania się nowej formy procesu kognicyjnego, stosowanego w ramach sądownictwa sprawowanego przez cesarskich urzędników, jak i z przyczyn *stricte* utylitarnych – organy władzy sądowniczej orzekające z udziałem czynnika społecznego były siłą rzeczy mniej operatywne, co, jak wskazuje się w literaturze, deprecjonowało je w opinii społeczeństwa rzymskiego¹⁴. Ostatecznie, na przełomie II i III wieku, zwyczajne postępowanie karne, realizowane przed stałymi trybunałami karnymi, ustąpiło miejsca sądownictwu cesarskiemu, realizowanemu w ramach *cognitio extra ordinem*. Zmiana ta wiązała się z odejściem od zasady skargowości, na której oparte były procesy prowadzone przed *quaestiones*, na rzecz zasady śledczej, opartej na kumulowaniu funkcji procesowych w ręku sędziego zawodowego¹⁵. W warunkach postępującej kryminalizacji zachowań mieszkańców imperium i rosnącej liczby spraw sądowych, sędzia-urzędnik, orzekający bez udziału czynnika społecznego, w wyższym stopniu gwarantował szybkie i sprawne przeprowadzenie procesu karnego. Nawiązaniem do dawnej tradycji była w tym okresie możliwość wysłuchania przez sędziego, przed wydaniem wyroku, rady asesorów. W dominancie system hierarchicznego sądownictwa cesarskiego miał charakter wyłączny. Stał się on również wzorcem, na którym oparty został

⁹ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 90-91.

¹⁰ W. Litewski, *Rzymski proces karny*, Kraków 2003, s. 42; W. Mossakowski, *Powoływanie sędziów quaestiones perpetua w okresie republiki rzymskiej*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Prawo” 1996, z. 304, s. 69-70.

¹¹ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1959, s. 8-9; B. Zalewski, *Zasada skargowości w rzymskim procesie karnym przed quaestiones perpetuae*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, z. 3, s. 1015-1017; A. Chmiel, *Zasada kontradiktoryjności w rzymskim procesie karnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo” 2018, 22, z. 101, s. 43-46.

¹² W. Litewski, *Rzymski proces...*, s. 24 i n.

¹³ A. Chmiel, *Ustrój rzymskich organów jurysdykcyjnych w sprawach karnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2010, nr 12, s. 55.

¹⁴ *Ibidem*, s. 54.

¹⁵ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 83.

w późniejszych wiekach proces kanoniczny, o czym świadczy w szczególności, rozwijająca się od czasów papieża Innocentego III forma procesu kanonicznego *per inquisitionem*¹⁶.

ANGLO-AMERYKAŃSKI MODEL SĄDOWNICTWA SĘDZIÓW PRZYSIĘGLYCH

U schyłku średniowiecza i na początku czasów nowożytnych, w okresie dominacji na kontynencie europejskim różnych form procedury inkwizycyjnej, odrębny model procesu karnego rozwinął się na obszarze Anglii. W wyniku ewolucji ustrojowej w procesie angielskim wykształcił się system dwóch ław przysięgłych, złożonych z wybieralnych jurorów, z których jedna stawiała podejrzanego w stan oskarżenia, a druga wyrokowała. Władzę państwową reprezentował sędzia zawodowy, który przewodniczył obradom ławy oraz orzekał o karze¹⁷.

Geneza sądownictwa sędziów przysięgłych w systemie zwyczajowego prawa angielskiego budzi w nauce spore kontrowersje. Instytucję tę wywodzono z prawa rodzimego, normandzkiego, skandynawskiego, germańskiego, frankońskiego, a nawet upatrywano w niej elementów słowiańskich. Pojawił się również pogląd, reprezentowany w polskiej literaturze przedmiotu m.in. przez S. Śliwińskiego, wywodzący genezę ławy oskarżającej z pierwiastka inkwizycyjnego, związanego ze ściganiem najcięższych przestępstw z urzędu, poza trybem skargowym¹⁸. Genezę przysięgłych angielskich upatrywano również w procesach przemian społecznych¹⁹.

Wielka ława oskarżająca wyrastała ze specyfiki procesu wczesnego średniowiecza, w którym wyrok skazujący wydawany był nie tylko na podstawie dowodów, ale również w oparciu o powszechne przekonanie społeczności lokalnej o winie oskarżonego. Ukształtowane na skutek przemian społecznych instytucje procesowe, w nowych warunkach polityczno-społecznych, które pojawiły się w Anglii po najeździe normandzkim, rozwijały się na dalszym etapie jako instrumenty służące centralizacji i rozszerzeniu władzy normandzkich monarchów w Anglii²⁰.

Do przełomu XIII i XIV wieku przysięgli posiadali własną wiedzę o faktach oraz byli jurorami zarówno gromadzącymi, jak i oceniającymi dowody w procesie karnym. W XV wieku charakter postępowań karnych uległ zmianie pod wpływem rozwoju demograficznego i urbanistycznego. Jurorzy coraz częściej nie znali lokalnego środowiska, w którym żył podejrzany, a tym samym nie dysponowali już własną wiedzą, wystarczającą do wydania wyroku. Z tych też względów musieli oni opierać swoje rozstrzygnięcia na przeprowadzonych przed ławą dowodach. Tworzyły się przy tym standardy oceny dowodów, które dały początek legalnej teorii dowodowej w procesie angielskim²¹. Dodatkowym czynnikiem kształtującym sądy przysięgłych stawała się obawa przed odpowiedzialnością za wydanie błędnego wyroku, która miała podłoże aksjologiczne. W tym ujęciu historyczne korzenie sądownictwa sędziów przysięgłych bywają niekiedy osadzone w chrześcijańskiej teologii moralnej zwątpienia. Punktem wyjścia było przekonanie panujące na gruncie religii chrześcijańskiej, że skazanie osoby niewinnej stanowi grzech śmiertelny, co doprowadziło do powstania idei skła-

¹⁶ S. Śliwiński, *Polski proces karny...*, s. 10-11.

¹⁷ S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 90-91.

¹⁸ S. Śliwiński, *Polski proces karny...*, s. 32-33.

¹⁹ J. Hostettler, *The Criminal Jury Old and New. Jury Power from Early Times to the Present Day*, Winchester 2004, s. 10-11; C. Kulesza, *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w perspektywie historyczno-prawnoporównawczej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 21, s. 52.

²⁰ W.J. Campbell, *Eliminate the Grand Jury*, „Journal of Criminal Law and Criminology” 1873, Vol. 64, No. 2, s. 175.

²¹ M.W. Shealy Jr., *A reasonable doubt about “Reasonable Doubt”*, „Oklahoma Law Review” 2013, Vol. 65, No. 2, s. 268 i n., 272-274.

dów kolegialnych, złożonych z czynnika społecznego dysponującego wiedzą o stosunkach lokalnych i reguła „uzasadnionych wątpliwości”, których brak co do winy oskarżonego stawał się podstawą rozgrzeszania przysięgłych w przypadku wydania niesprawiedliwego orzeczenia²².

Klasyczny proces angielski inicjowała skarga prywatna, którą mógł wnieść nie tylko pokrzywdzony, ale każdy obywatel (*actio popularis*). Zasadność skargi badała wielka ława przysięgłych (*grand jury*)²³. Początki postępowania karnego z udziałem wielkiej ławy osadzone są w reformach prawa procesowego Henryka I z 1100 r. Powstanie pełnego systemu sądownictwa wielkiej ławy datowane jest na okres panowania Henryka II. Powołano wówczas dwunastu oskarżycieli w każdym hrabstwie i czterech przedstawicieli z każdego miasta lub wioski, którzy mieli obowiązek oskarżać na podstawie notoryjności powszechnej podejrzanych o dokonanie przestępstw w społeczności lokalnej. Dalszy rozwój instytucji nastąpił za czasów panowania Henryka III i Edwarda I²⁴. W 1368 r. rozdzielono ławę większą od ławy mniejszej. Wielka ława złożona była z 23 jurorów, wybieranych losowo spośród obywateli. Od jurorów nie wymagano spełnienia szczególnych wymogów kwalifikacyjnych, poza ogólną zdolnością psychiczną i fizyczną do pełnienia funkcji oraz domicylu w okręgu jurysdykcyjnym ławy. Do postawienia w stan oskarżenia wymagana była większość co najmniej 12 głosów. Oskarżyciel wносił pisemny akt oskarżenia, a wielka ława przeprowadzała dowody w nim wskazane. Obradom wielkiej ławy przewodniczył sędzia zawodowy, który nie brał udziału w głosowaniu nad zasadnością skargi. Postępowanie było niejawne. Zależnie od jego wyniku, decydowano o braku zasadności skargi lub o postawieniu podejrzanego w stan oskarżenia. Zadania wielkiej ławy polegały na: ustaleniu, czy w granicach jej jurysdykcji zostało popełnione przestępstwo; identyfikacji podejrzanego o jego popełnienie i stwierdzeniu możliwości postawienia go w stan oskarżenia; ujawnieniu sądowi orzekającemu tych ustaleń w formie oskarżenia²⁵.

Koncepcja wielkiej ławy, jako organu procesowego niezależnego od króla, pojawiła się w 1681 r. i była związana ze sprawą uniewinnienia Anthony'ego Ashleya Coppera I hrabiego Shaftesbury²⁶. W takiej też postaci była recypowana w innych porządkach prawnych. Na podstawie angielskiej Karty Praw z 1689 r. i amerykańskiej Karty Praw z 1791 r. rozprawa przed ławą przysięgłych stała się filarem praw politycznych i procesowych jednostki²⁷.

²² Ibidem, s. 285 i n.; J.Q. Whitman, *The Origins of "Reasonable Doubt"*, Yale Law School Legal Scholarship Repository. Faculty Scholarship Series. Yale Law School Faculty Scholarship 2005. Także: Idem, *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*, New Haven 2008, s. 17 i n., 51 i n., 125 i n., 202 i n.; G. Hinchliffe, *The origins of reasonable doubt: theological roots of the criminal trial*, "Commonwealth Law Bulletin" 2009, Vol. 35, No. 4, s. 785 i n.; A. Sarat, J. Martschukat, *Is the Death Penalty Dying? European and American Perspectives*, Cambridge 2011, s. 121 i n.; R.N. Jonakait, *Finding the Original Meaning of American Criminal Procedure Rights: Lessons from Reasonable Doubt's Development*, New Yorker Law School. Faculty Scholarship. Articles & Chapters 2012, s. 104-108.

²³ K. Baran, *Powstanie i ewolucja angielskiej ławy przysięgłych (między średniowieczem a XIX stuleciem)*, [w:] *Szki-ce z dziejów ustroju i prawa poświęcone pamięci Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej*, red. M. Kwiecień, M. Małecki, Kraków 1997, s. 39-60.

²⁴ W.J. Campbell, *Eliminate the Grand...*, s. 175; J. Hostettler, *The Criminal Jury Old...*, s. 17 i n.; H.W. Goldstein, *Grand jury practice*, New York 2005, s. 2-3 i n.; J. Halberda, *Ława przysięgłych w angielskim procesie cywilnym (XII-XIII wieku)*, [w:] *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, red. S. Grodziski i in., Kraków 2010, s. 313 i n.

²⁵ W.J. Campbell, *Eliminate the Grand...*, s. 177.

²⁶ H.W. Goldstein, *Grand jury...*, s. 2-6.

²⁷ J.Q. Whitman, *The Origins of Reasonable Doubt. Theological...*, s. 159 i n.; M.W. Shealy Jr., *A reasonable doubt...*, s. 274 i n.; s. 108 i n.; s. 141 i n.; J.C. Hoefel, *Death Beyond a Reasonable Doubt*, "Arkansas Law Review" 2017, Vol. 70, No. 2, s. 275-280; I.P. Farrell, *From Premodern Christianity to the Postmodern Jury*, "Tulsa Law Review" 2018, Vol. 53, Issue 2, s. 251 i n.

Ze względu na krytykę wielkiej ławy, występującej w dyskursie brytyjskim w latach 20. i 30. XX wieku, *grand jury* została w zasadzie uchylona w drodze wydanej w 1933 r. *Administration of Justice Act*²⁸. Po wejściu w życie wskazanego aktu normatywnego gros uprawnień wielkiej ławy przejęła policja oraz sąd pokoju. Sędzia pokoju rozpoznawał przestępstwa mniejszej wagi, natomiast sprawy o ciężkie przestępstwa przekazywał do rozpoznania sądowi przysięgłych²⁹. Istotna rola śledcza i oskarżycielska w przypadku niewyjaśnionych zgonów przypadła w tym okresie koronerowi, który do przeprowadzenia czynności mógł powoływać jury w liczbie od 7 do 12 osób³⁰. Akt sporządzony przez sąd koronera, wskazujący podejrzanego o dokonanie zabójstwa, wywoływał skutki aktu oskarżenia. W następstwie reformy przeprowadzonej w 1985 r. w Anglii i w Walii, nastąpił rozwój Królewskiej Służby Oskarżycielskiej (*Crown Prosecution Service*), która w chwili obecnej odpowiada za wnoszenie i popieranie oskarżeń³¹. W skali globalnej instytucja wielkiej ławy przysięgłych stopniowo traciła na znaczeniu z powodu rozwoju takich instytucji jak sędzia śledczy czy też prokurator, jak również na skutek rozszerzania uprawnień policji. Współcześnie wielka ława przysięgłych, kontrolująca akt oskarżenia, występuje w procedurze karnej Stanów Zjednoczonych i Republiki Liberii. W przeciwieństwie do angielskiej *grand jury*, która traktowana była pierwotnie jako emanacja władzy królewskiej, wielka ława w koloniach amerykańskich pełniła funkcję ochronną w stosunku do ludności kolonii przed nadużyciami ze strony urzędników monarchii angielskiej³².

Obecny system wielkiej ławy przysięgłych wykształcił się w Stanach Zjednoczonych w wyniku ewolucji ustrojowej, przemian społecznych oraz cywilizacyjnych, jak również orzecznictwa Sądu Najwyższego. Istnienie wielkiej ławy gwarantuje piąta poprawka do Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Na szczeblu federalnym sąd musi nakazać powołanie wielkiej ławy przysięgłych wówczas, gdy wymaga tego interes publiczny, w myśl zasady 6 a1 *Federal Rules of Criminal Procedure* (dalej: FRoCP)³³, natomiast ustawodawstwa stanowe regulują tę kwestię w zróżnicowany sposób. W chwili obecnej *grand jury* przewidziana jest formalnie w ustawodawstwie wszystkich stanów, jednakże faktyczne powoływanie *grand jury* w sprawach karnych praktykowane jest zaledwie w 14 stanach. Przyjmuje się, że amerykańska wielka ława przysięgłych spełnia szereg funkcji. W tym zakresie z pewnością kluczową rolę odgrywa funkcja przedprocesowa wielkiej ławy, związana z podejmowaniem decyzji, czy istnieje podstawa do postawienia konkretnej osoby w stan oskarżenia. *Grand jury* ma bowiem chronić osoby niewinne przed bezpodstawnym oskarżeniem³⁴. Liczba członków wielkiej ławy, na początku jej funkcjonowania w amerykańskim wymiarze sprawiedliwości, oscylowała w granicach trzydziestu osób, zaś obecnie waha się między 16 a 23 osobami (zasada 6 a1 FRoCP), przy czym do wniesienia aktu oskarżenia wymagana jest odpowiednio większość 9 lub 12 głosów. W praktyce stanowej skład wielkiej ławy wynosi od 6 do 23 osób.

²⁸ C. Kulesza, *Udział czynnika społecznego...*, s. 52-53.

²⁹ M. Amos, *Wymiar sprawiedliwości w Wielkiej Brytanii*, Londyn 1943, s. 27 i n.

³⁰ Ibidem, s. 15-16.

³¹ M. Rogacka-Rzewnicka, *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007, s. 170 i n.

³² P. Laidler, *Amerykańska ława przysięgłych jako instytucja polityczna*, [w:] *Idee, instytucje i praktyka ustrojowa Stanów Zjednoczonych Ameryki*, red. P. Laidler, J. Szymanek, Kraków 2014, s. 128 i n.

³³ <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org> [dostęp: 1.04.2021].

³⁴ T. Hoffmeister, *The Grand Jury Legal Advisor: Resurrecting the Grand Jury's Shield*, "Journal of Criminal Law and Criminology" 2008, Vol. 98, Issue 4, s. 1172-1176.

Uczestnictwo w obradach wielkiej ławy przysięgłych osoby wybranej do jej składu stanowi zarówno prawo, jak i obowiązek obywatelski. Na pracodawcę jurora nałożony jest obowiązek niezakłócania pracy ławy i zapłaty pracownikowi – jurorowi wynagrodzenia za pierwsze trzy dni nieobecności. Przez kolejne dni pracy juror otrzymuje wynagrodzenie w kwocie 50 dolarów dziennie z budżetu publicznego. Wyborem objęci są obywatele stanu, którzy ukończyli 18 lat, są legalnymi rezydentami lub mieszkają na terenie stanu przynajmniej od sześciu miesięcy. Po ukończeniu 70 roku życia, osoba wybrana może ubiegać się o zwolnienie jej przez sędziego z obowiązku pełnienia funkcji jurora *grand jury*. Wybrani jurorzy wypełniają niejawne kwestionariusze, zawierające informacje umożliwiające stronom procesowym dokonanie wyboru jurorów w konkretnej sprawie. Do obowiązków jurorów należy zachowanie w tajemnicy posiadanych informacji o postępowaniu, w którym uczestniczyli. Obowiązek ten ujmowany jest szeroko. Obejmuje on zakaz informowania o sprawie kogokolwiek (w tym członków rodziny jurora). Zakaz ten trwa zarówno w czasie pełnienia funkcji przez jurora, jak i po jego zakończeniu. Jurora obejmuje także zakaz pozyskiwania informacji o sprawie poza salą sądową, w tym zwłaszcza z mediów społecznościowych. Źródłem wiedzy przysięgłych o sprawie mogą być informacje pochodzące od prokuratora, sędziego, wiadomości własne oraz uzyskane podczas udziału w czynnościach przeprowadzonych w innych sprawach. Przed przystąpieniem do pełnienia funkcji każdy juror składa przysięgę. W sądzie przysięgli muszą poddać się kontroli bezpieczeństwa³⁵.

Władza publiczna może zakwestionować legalność wyboru wielkiej ławy *in gremio*, jak również wyboru każdego z jurorów. Uprawnienie takie służy również podejrzanemu (zasada 6 b FRoCP). Obsługę wielkiej ławy zapewnia sąd pierwszej instancji i biuro komisarza *jury*. Do obowiązków jurora zalicza się: uczciwość, bezstronność, zakaz dyskryminacji ze względu na pochodzenie, rasę, kolor skóry czy też wyznanie. W Massachusetts dodatkowo wymagany jest od jurorów strój adekwatny do pełnionej funkcji. Postępowanie przed wielką ławą ma charakter tajny, a ława stawia podejrzanego w stan oskarżenia, jeżeli uprawdopodobnione zostaną stawiane podejrzanemu zarzuty³⁶.

W sesji wielkiej ławy, oprócz jurorów, mogą uczestniczyć: pełnomocnik rządu, przesłuchiwany świadek, reporter (sekretarz) sądowy lub operator urządzenia rejestrującego oraz – w razie potrzeby – tłumacz (zasada 6 d1 FRoCP). Zasadą jest, że podczas narady i głosowania w pomieszczeniu znajdują się tylko członkowie jury i ewentualnie tłumacz wezwany do pomocy jurorowi z upośledzeniem słuchu lub zaburzeniami mowy (zasada 6 d2 FRoCP). Postępowanie przed wielką ławą przysięgłych jest rejestrowane w formie pisemnej lub dźwiękowej. Kontrolę nad protokołami i nagraniami sprawuje pełnomocnik rządu, który również – oprócz sądu – decyduje o ich ujawnieniu (zasada 6 e-f FRoCP). Obradom *grand jury* przewodniczy *foreperson*, powoływany spośród grona jurorów (zasada 6 c FRoCP). *Foreperson* rejestruje liczbę jurorów i podpisuje akt oskarżenia. Podczas wykonywania czynności jurora korzysta on z immunitetu w takim zakresie, w jakim przysługuje on sędziemu zawodowemu³⁷.

³⁵ <https://www.mass.gov/service-details/grand-jurors-handbook> [dostęp: 1.04.2021].

³⁶ K. Kremens, *Grand Jury (wielka ława przysięgłych) a udział czynnika społecznego w postępowaniu karnym na tle sprawy U.S. V.P. Manafort and R. Gates*, „Ius Novum” 2019, nr 1, s. 221.

³⁷ <https://illinoiscourt.gov/CircuitCourt/Jury/GrandJuror.asp> [dostęp: 1.04.2021].

W odróżnieniu od *petit jury*, wielka ława wykonuje czynności na obszarze swej jurysdykcji przez pewien czas i w wielu sprawach. Wielka ława obraduje do czasu jej rozwiązania przez sąd, zasadniczo nie dłużej niż 18 miesięcy. O ile ustawa nie stanowi inaczej, sąd może jednak przedłużyć kadencję *grand jury* o dalsze 6 miesięcy (zasada 6 g FRoCP). Przepisy ustawodawstwa stanowego mogą regulować tę kwestię odmiennie. Tytułem egzemplifikacji, w stanie Massachusetts, co do zasady, wielka ława w wybranym składzie wykonuje obowiązki zaledwie przez 3 miesiące. Teoretycznie *grand jury* ma szerokie uprawnienia do prowadzenia postępowania dowodowego, w tym przeprowadzania dowodu z zeznań świadków i z dokumentów, bez udziału sądu i prokuratora. Na podstawie pisemnej petycji jurorów sędzia może wyznaczyć sędziego śledczego, który pomaga jurorom w czynnościach dowodowych. W praktyce *grand jury* nie prowadzi postępowania dowodowego samodzielnie. W realiach amerykańskich funkcjonowanie procesowe wielkiej ławy nadzoruje prokurator lub prokurator generalny. Wielka ława wypełnia funkcję śledczą w sprawach o przestępstwa, jednakże w stosunku do organów władzy publicznej nie jest organem operatywnym i nie wypełnia funkcji kontrolnej³⁸.

Mankamenty związane z działalnością *grand jury* w USA implikowały procesy reformatorskie, obejmujące m.in. wprowadzenie: pomocy prawnej dla świadka podczas przesłuchania, rejestracji tajnych postępowania przed ławą, uczestnictwa doradcy w obradach jury³⁹. Doktrynie amerykańskiej nie jest obca idea ograniczania zakresu działania, a nawet eliminacji wielkiej ławy przysięgłych ze struktur wymiaru sprawiedliwości, pomimo że posiada ona silne podstawy konstytucyjne i znaczny stopień akceptacji społecznej⁴⁰. Dostrzegalnymi wadami *grand jury* są między innymi: wielokrotny udział przysięgłego w składzie jurorów, deprecjacja funkcji śledczej, ograniczanie prawa do obrony, w tym udziału obrońcy w czynnościach przesłuchania⁴¹. Jurorzy nie są weryfikowani pod względem bezstronności. Negowana jest reprezentatywność społeczna jurorów oraz podnoszony jest zarzut braku należytych kompetencji merytorycznych.

Poza wadami organizacyjnymi *grand jury* stawiane są również zarzuty naruszania gwarancji procesowych podejrzanego. Postępowanie przed wielką ławą jest podważane jako niekonstytucyjne w aspekcie prawa do rzetelnego procesu ustanowionego szóstą poprawką do Konstytucji, w związku z jego tajnością, dopuszczaniem dowodów pozyskanych nielegalnie czy wywieraniem presji na świadków⁴². Cele powołania do życia instytucji *grand jury* zostały w praktyce jej funkcjonowania podważone, a nawet wypaczone, na co zwracają uwagę amerykańskie środowiska prawnicze. Mając powyższe na względzie, władze federalne przygotowują kolejne projekty reform, które jednak w ograniczonym zakresie wprowadzane są w życie⁴³. Tendencje do osłabiania pozycji ustrojowej *grand jury* nie są obce

³⁸ G.C. Thomas, *The Supreme Court on Trial. How the American Justice System Sacrifices Innocent Defendants*, Ann Arbor 2008, s. 23.

³⁹ T. Hoffmeister, *The Grand Jury...*, s. 1177 i n.

⁴⁰ R.Q. Williams, *The Florida Grand Jury: Abolition or Reform?*, "Florida State University Law Review" 1977, Vol. 5, Issue 4, s. 829-870.

⁴¹ R.B. Macmurdo, *Attorney Disqualification at the Grand Jury*, "Louisiana Law Review" 1977, Vol. 37, No. 5, s. 1224-1232; E.J. Silbert, *Defense Counsel in the Grand Jury – The Answer to the White Collar Criminal's Prayers*, "American Criminal Law Review" 1978, Vol. 15, Issue 4, s. 293-306.

⁴² K. Gosztola, *2011-05-11 What to Expect in the WikiLeaks Grand Jury Investigation*, <https://www.webcitation.org/5ycKns5tH?url=http://wlcenral.org/node/1759> [dostęp: 1.04.2021].

⁴³ J.F. Decker, *Legislating New Federalism: The Call for Grand Jury Reform in the States*, "Oklahoma Law Review" 2005, Vol. 58, No. 3, s. 365 i n.

również ustawodawstwu stanowemu. Tytułem przykładu – na mocy Konstytucji Illinois z 1970 r. stanowe Zgromadzenie Ogólne uzyskało prawo zniesienia wielkiej ławy przysięgłych lub ograniczenia jej działalności⁴⁴. W ustawodawstwach stanowych ograniczenie funkcjonowania *grand jury* polega także na nadaniu podejrzanemu uprawnienia do zrzeczenia się konstytucyjnego prawa oskarżania przed wielką ławą przysięgłych⁴⁵. Ze względu na wysoki wskaźnik przestępczości wśród ludności afroamerykańskiej w niektórych stanach, pojawiają się także postulaty ograniczenia udziału tej populacji w grupie przysięgłych stanowych⁴⁶. Funkcje oskarżycielskie wielkiej ławy kwestionowane są szczególnie w postępowaniach prowadzonych w sprawach karnych o wysokim stopniu skomplikowania⁴⁷.

Jak już wskazano uprzednio, w anglo-amerykańskim modelu sądownictwa drugim rodzajem ławy przysięgłych jest tak zwana mała ława (*petit jury*), która rozpoznaje merytorycznie sprawę w przypadku postawienia podejrzanego w stan oskarżenia. Składa się ona co do zasady z 12 jurorów.

Wybory przysięgłych przeprowadzane są współcześnie w Wielkiej Brytanii losowo, w oparciu o samorządowe i parlamentarne listy wyborcze. Stronom przysługuje prawo wyłączenia jurora⁴⁸. Obradom *petit jury* przewodniczy sędzia zawodowy. Rozprawa przed małą ławą jest jawna. W przypadku, gdy oskarżony przyznaje się do winy, sędzia wydaje wyrok z pominięciem postępowania dowodowego i bez udziału jurorów, natomiast w sytuacji, gdy oskarżony nie przyznaje się do winy, przed małą ławą przeprowadzane jest kontradyktoryjne postępowanie dowodowe. O dopuszczeniu dowodu decyduje sędzia przewodniczący, który po zakończeniu postępowania dowodowego udziela przysięgłym pouczenia w przedmiocie kwalifikacji prawnej czynu i dokonuje podsumowania postępowania dowodowego, które nie jest jednak dla przysięgłych wiążące.

Do końca lat 60. XX wieku przysięgli obradowali nad werdyktem (*verdictum*) w sali narad, w której pozostawali do czasu podjęcia jednorodnej decyzji. W sytuacji, gdy w wyniku długotrwałych obrad jurorzy nie uchwalili werdyktu, sędzia przewodniczący miał prawo rozwiązać ławę i przekazać sprawę na inną sesję, prowadzoną w nowym składzie przysięgłych. Obecnie werdykt ławy nie musi być jednorodny⁴⁹. W następstwie reformy z 1974 r., w przypadku jedenasto- lub dwunastoosobowego składu ławy, do wydania werdyktu wystarcza niekiedy większość 10 głosów. Werdykt ławy dziesięcioosobowej podejmowany jest większością 9 głosów⁵⁰. Przysięgli oceniają dowody niezależnie od ich wstępnej oceny dokonanej przez sędziego, w zakresie wyznaczonym treścią aktu oskarżenia. Przysięgli orzekają zarówno o winie oskarżonego, jak również o kwalifikacji prawnej czynu. Werdykt ustala, czy oskarżony jest „winnie” (*guilty*),

⁴⁴ J.C. Robinson Jr., *The Determination of Probable Cause in Illinois – Grand Jury of Preliminary Hearing*, “Loyola University Chicago Law Journal” 1976, Vol. 7, Issue 4, s. 932-933.

⁴⁵ R.Q. Williams, *The Florida Grand Jury...*, s. 868.

⁴⁶ D. Wheelock, *A Jury of One’s “Peers”: The Racial Impact of Felon Jury Exclusion in Georgia*, “The Justice System Journal” 2011, Vol. 32, No. 3, s. 335-359.

⁴⁷ S. Haigh, *Johnson v. Superior Court – The Future of the Grand Jury Indictment in California*, “Pepperdine Law Review” 1976, Vol. 3, Issue 2, s. 365-376; J.A. Clark, *Criminal Procedure – Grand Jury – Constitutional Law – Equal Protection – Due Process – Prosecutor’s Duty to Expose Exculpatory Evidence to the Grand Jury Johnson v. Superior Court*, 15 Cal. 3d 248, 539 P.2d 792, 124 Cal. Rptr. 32 (1975), “Case Western Reserve Law Review” 1977, Vol. 27, Issue 2, s. 580-601.

⁴⁸ C. Kulesza, *Udział czynnika społecznego...*, s. 53.

⁴⁹ S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 103.

⁵⁰ C. Kulesza, *Udział czynnika społecznego...*, s. 54.

czy „niewinny” (*not guilty*) popełnienia zarzucanego mu czynu, przy czym ława może również dokonać zmiany kwalifikacji prawnej przypisanego czynu⁵¹. Warto odnotować, że określenie „werdykt”, przyjęte w języku angielskim dla określenia orzeczenia sędziów przysięgłych, ma zabarwienie aksjologiczne. Angielski *verdict* wywodzi się bowiem z łacińskiego zwrotu *vere dictum*, czyli „prawdziwie powiedziane”. Werdykt skazujący stanowi podstawę orzeczenia kary przez sędziego zawodowego przewodniczącego rozprawie, bez udziału ławy. Werdykt *not guilty* implikuje wydanie przez sędziego wyroku uniewinniającego. Od werdyktu *not guilty* przez długi czas apelacja nie przysługiwała żadnej ze stron, albowiem możliwość zaskarżenia wyroku uniewinniającego traktowana była jako tzw. *double jeopardy*, czyli podwójne sądzenie o to samo⁵². Dopiero uchwalenie *The Criminal Justice Act* z 2003 r. pozwoliło prokuratorowi wywodzić apelację od werdyktów uniewinniających, wydanych w sprawach o najcięższe przestępstwa, takie jak zabójstwo czy też zgwałcenie⁵³.

W praktyce amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości przysięgli *petit jury* muszą posiadać obywatelstwo USA, znajomość języka angielskiego, jak również domicyl we właściwym dystrykcie sądowym przynajmniej od roku. Do wymogów zalicza się również pełnoletność oraz dobry stan zdrowia. Pozbawianie prawa do wykonywania funkcji jurora może wynikać z faktu uprzedniej karalności⁵⁴. Wybór przysięgłych dokonywany jest losowo. Stawiennictwo w sądzie na tej podstawie jest obowiązkiem obywatelskim. Spośród grupy osób wylosowanych strony wyłączają albo wybierają jurorów, których zatwierdza sędzia zawodowy. Sąd może przeprowadzić przesłuchanie potencjalnych przysięgłych w sprawie albo zezwolić na ich przesłuchanie przez strony (pełnomocników stron). Sąd może ponadto powołać 6 zastępców przysięgłych, którzy muszą posiadać rygory kwalifikacyjne analogiczne do tych wymaganych od kandydata na przysięgłego. Zastępcom przysługują uprawnienia takie, jakie posiadają przysięgli. W przypadku gdy zastępca zastępuje przysięgłego po rozpoczęciu obrad jurorów, obrady ławy muszą być prowadzone od początku. Mała ława przysięgłych ogłasza werdykt na posiedzeniu jawnym.

Co do zasady, skład ławy amerykańskiej jest wzorowany na angielskiej *petit jury* i wynosi 12 przysięgłych, orzekających jednomyślnie. Po ogłoszeniu werdyktu, a przed rozwiązaniem ławy, sędzia może z własnej inicjatywy albo obligatoryjnie na wniosek strony, zadać każdemu przysięgłemu pytanie o sposób głosowania w celu ustalenia, czy werdykt jury wydano jednogłośnie. W razie braku jednogłośnego werdyktu sąd może skierować przysięgłych do prowadzenia dalszej narady albo rozwiązać ławę i orzec ponowną rozprawę (zasada 31 d FROCP). W praktyce przyjmowany bywa niekiedy również stosunek głosów 11:1 lub 10:2 (w niektórych stanach wprowadza się większość 2/3 lub 3/4 głosów), który umożliwia wydanie werdyktu skazującego w przypadku drobnych przestępstw. Sąd posiada uprawnienie do zawieszenia ławy przysięgłych, która nie może uzgodnić jednogłośnie werdyktu. Nowa ława ma prawo wydania werdyktu w składzie jedenastoosobowym, jeżeli sąd wyrazi na to zgodę (zasada 23 b 3 FROCP). W przypadku usprawiedliwionej nieobecności jurora po rozpoczęciu postępowania, jury może wydać werdykt w składzie mniejszym niż dwunastoosobowy (zasada 23 b 2B FROCP).

⁵¹ Ibidem.

⁵² M.L. Friedland, *Double Jeopardy*, Oxford 1969, s. 5, 279-283.

⁵³ S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 103.

⁵⁴ P. Króliczek, *Udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 2018, s. 16.

W odróżnieniu od poddawanej krytyce *grand jury*, mała ława przysięgłych akceptowana jest przez amerykańską opinię publiczną, jak również judykaturę i środowiska prawnicze w USA. Jej działalność stanowi gwarancję praw procesowych oskarżonego i realizuje zasady wynikające z szóstej poprawki do Konstytucji USA⁵⁵. Pomimo to praktyka federalna i stanowa zmierzają do ograniczania kompetencji małej ławy, zwłaszcza w obszarze realizowania funkcji kontrolnej względem egzekutywy. Powyższe, jak się wydaje, może stanowić element szerszej tendencji ustrojowej do wzmacniania pozycji władzy wykonawczej kosztem pozycji ustrojowej pozostałych amerykańskich władz publicznych.

Bibliografia

Amos M., *Wymiar sprawiedliwości w Wielkiej Brytanii*, Londyn 1943.

Baran K., *Powstanie i ewolucja angielskiej ławy przysięgłych (między średniowieczem a XIX stuleciem)*, [w:] *Szkice z dziejów ustroju i prawa poświęcone pamięci Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej*, red. M. Kwiecień, M. Małecki, Kraków 1997.

Bryk A., *Konstytucjonalizm. Od starożytnego Izraela do liberalnego konstytucjonalizmu amerykańskiego*, Kraków 2013.

Campbell W.J., *Eliminate the Grand Jury*, "Journal of Criminal Law and Criminology" 1873, Vol. 64, No. 2.

Chmiel A., *Ustrój rzymskich organów jurysdykcyjnych w sprawach karnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2010, nr 12.

Chmiel A., *Zasada kontrydiktoryjności w rzymskim procesie karnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo” 2018, 22, z. 101.

Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984.

Clark J.A., *Criminal Procedure – Grand Jury – Constitutional Law – Equal Protection – Due Process – Prosecutor’s Duty to Expose Exculpatory Evidence to the Grand Jury Johnson v. Superiours v. Court*, 15 Cal. 3d 248,539 P.2d 792,124 Cal. Rptr. 32 (1975), “Case Western Reserve Law Review” 1977, Vol. 27, Issue 2.

Decker J.F., *Legislating New Federalism: The Call for Grand Jury Reform in the States*, “Oklahoma Law Review” 2005, Vol. 58, No. 3.

Farrell I.P., *From Premodern Christianity to the Postmodern Jury*, “Tulsa Law Review” 2018, Vol. 53, Issue 2.

Friedland M.L., *Double Jeopardy*, Oxford 1969.

Goldstein H.W., *Grand jury practice*, New York 2005.

Haigh S., *Johnson v. Superior Court – The Future of the Grand Jury Indictment in California*, “Pepperdine Law Review” 1976, Vol. 3, Issue 2;

Halberda J., *Ława przysięgłych w angielskim procesie cywilnym (XII-XIII wieku)*, [w:] *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Waławowi Uruszczakowi*, red. S. Grodziski i in., Kraków 2010.

Hammond N.G.L., *Dzieje Grecji*, Warszawa 1994.

Hinchliffe G., *The origins of reasonable doubt: theological roots of the criminal trial*, “Commonwealth Law Bulletin” 2009, Vol. 35, No. 4.

Hoeffel J.C., *Death Beyond a Reasonable Doubt*, “Arkansas Law Review” 2017, Vol.70, No. 2.

⁵⁵ P. Laidler, *Amerykańska ława przysięgłych...*, s. 132-133.

- Hoffmeister T., *The Grand Jury Legal Advisor: Resurrecting the Grand Jury's Shield*, "Journal of Criminal Law and Criminology" 2008, Vol. 98, Issue 4.
- Hostettler J., *The Criminal Jury Old and New. Jury Power from Early Times to the Present Day*, Winchester 2004.
- Janusz-Pohl B., *Zasada udziału czynnika społecznego*, [w:] System Prawa Karnego procesowego, tom III, cz. 2: *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014.
- Jonakait R.N., *Finding the Original Meaning of American Criminal Procedure Rights: Lessons from Reasonable Doubt's Development*, "New Yorker Law School. Faculty Scholarship. Articles & Chapters" 2012.
- Kaczmarczyk M., *Czynnik społeczny w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2020.
- Kremens K., *Grand Jury (wielka ława przysięgłych) a udział czynnika społecznego w postępowaniu karnym na tle sprawy U.S. V.P. Manafort and R. Gates*, „Ius Novum” 2019, nr 1.
- Króliczek P., *Udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 2018.
- Kruszyński P., Kil J., *Sądownictwo sędziów pokoju w drobnych sprawach karnych – perspektywa legislacyjna*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, z. 1.
- Kruszyński P., Kil J., Placek J., *Sędzia pokoju i jego rola w rozwiązywaniu problemów polskiego wymiaru sprawiedliwości*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Kulesza C., *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w perspektywie historyczno-prawno-porównawczej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 21.
- Kuźelewski D., *Wybory ławników a zasada udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2016, z. 20/A.
- Laidler P., *Amerykańska ława przysięgłych jako instytucja polityczna*, [w:] *Idee, instytucje i praktyka ustrojowa Stanów Zjednoczonych Ameryki*, red. P. Laidler, J. Szymanek, Kraków 2014.
- Litewski W., *Rzymski proces karny*, Kraków 2003.
- Macmurdo R.B., *Attorney Disqualification at the Grand Jury*, "Louisiana Law Review" 1977, Vol. 37, No. 5.
- Mossakowski W., *Powoływanie sędziów quaestiones perpetua w okresie republiki rzymskiej*, "Acta Universitatis Nicolai Copernici. Prawo" 1996, z. 304.
- Prusak F., *Czynnik społeczny w procesie karnym*, Warszawa 1975.
- Robinson Jr. J.C., *The Determination of Probable Cause in Illinois – Grand Jury of Preliminary Hearing*, "Loyola University Chicago Law Journal" 1976, Vol. 7, Issue 4.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007.
- Sarat A., Martschukat J., *Is the Death Penalty Dying? European and American Perspectives*, Cambridge 2011.
- Shealy Jr. M.W., *A reasonable doubt about "Reasonable Doubt"*, "Oklahoma Law Review" 2013, Vol. 65, No. 2.
- Silbert E.J., *Defense Counsel in the Grand Jury – The Answer to the White Collar Criminal's Prayers*, "American Criminal Law Review" 1978, Vol. 15, Issue 4.
- Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1959.
- Światłowski A., *Składy orzekające sądu karnego*, [w:] System Prawa Karnego Procesowego, tom V: *Sądy i inne organy postępowania karnego*, red. Z. Kwiatkowski, Warszawa 2015.

Thomas G.C., *The Supreme Court on Trial. How the American Justice System Sacrifices Innocent Defendants*, Ann Arbor 2008.

Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009.

Wheelock D., *A Jury of One's "Peers": The Racial Impact of Felon Jury Exclusion in Georgia*, "The Justice System Journal" 2011, Vol. 32, No. 3.

Whitman J.Q., *The Origins of "Reasonable Doubt"*, "Yale Law School Legal Scholarship Repository. Faculty Scholarship Series. Yale Law School Faculty Scholarship" 2005.

Whitman J.Q., *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*, New Haven 2008.

Williams R.Q., *The Florida Grand Jury: Abolition or Reform?*, "Florida State University Law Review" 1977, Vol. 5.

Zalewski B., *Zasada skargowości w rzymskim procesie karnym przed quaestiones perpetuae*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2016, z. 3.